БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Дідух Ю.О.
студентка,
Науковий керівник: **Маховська Л.Й.**
кандидат біологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

БІОЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДИНИ *RANUNCULACEAE* JUSS. У ФЛОРІ НАДВІРНЯНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Жовтецеві – переважно позатропічна родина, що налічує понад 66 родів і близько 200 видів. Родина відзначається високою варіабельністю ознак генеративних і вегетативних органів, що свідчить про різний ступінь їх еволюційної та адаптивної просунутості [4]. Хоча більшість видів задовільно відтворюється в природі, але чимало в результаті господарської діяльності скорочують чисельність популяцій і потребують охорони [1].

До Червоної книги України включені 18 видів [6]. До Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів (МСОП) – *Aconitum firmum* Reichenb., *Delphinium pallasii*, *Ranunculus crimaeus*, до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі – *Ranunculus malinovskii*, *Pulsatilla taurica*, до переліку видів Бернської конвенції – *Pulsatilla grandis*, *P. patens*, до списку CITEC – *Adonis vernalis* [1].

У флорі України родина Жовтецеві нараховує 152 види, котрі відносяться до 25 родів [5]. Проведені дослідження показали, що ця родина у флорі Надвірнянського району представлена 22 видами, що у 7 разів менше від загальної кількості представників родини *Ranunculaceae* української флори. Виявлені види відносяться до 11 родів, 6 підродин, одного підкласу Ранункуліди (*Ranunculidae*) та порядку Жовтецевоцвіті (*Ranunculales*). Найчисельнішою за кількістю видів є підродина

Ranunculoideae, що налічує 9 видів; підродина *Delphinioideae* – 4 види, дві підродини *Anemonoideae* і *Ranunculoideae* – по 3 види, підродини *Thalictroideae* і *Coptidoideae*, відповідно, налічують 2 та 1 вид.

Важливою науковою проблемою сучасності є збереження і відтворення біологічного різноманіття, невід'ємною частиною якого є морфологічне різноманіття – життєві форми рослин. Аналіз життєвих форм рослин за характером розташування бруньок відновлення щодо поверхні землі та снігового покриву представників родини *Ranunculaceae* на досліджуваній території показав перевагу гемікриптофітів – 17 видів або 77,27%; менш чисельними є геофіти – 3 види або 13,64%; і найменшу частку становлять фанерофіти та терофіти – по 1 виду або 4,55%.

У спектрі біоморф за тривалістю життєвого циклу переважають полікарпіки – трав'яні багаторічні рослини, що налічують 20 видів або 90,91%. Виявлено один вид або 4,55% чагарника – це *Atragene alpina* . Бур'ян *Consolida regalis* належить до монокарпиків, а саме однорічників, у якого життєвий цикл завершується протягом одного вегетаційного сезону.

Аналіз життєвих форм за типами підземних систем показав, що більшість (19 видів, або 86,36% від загальної кількості видів) мають мичкувату кореневу систему, що очевидно зумовлено мезофітними, достатньо збагаченими умовами існування. Рослини із стрижневою кореневою системою представлені лише 3 видами, або 13,64%.

За частотою трапляння, тобто постійністю на досліджуваній території рослини з родини *Ranunculaceae* зустрічаються:

- спорадично – 8 видів або, 36,36%;
- рідко – 7 видів, або 31,82%;
- часто – 7 видів, або 31,82%.

За приуроченістю до типу ценозів види родини *Ranunculaceae* належать до шести категорій: сильванти, пратанти, альпмонтанти, палюданти, маргінанти, синантропанти. Найбільш чисельною є група сильвантів – це лісові рослини, яких налічується 10 видів; наступна група представлена лучними рослинами – пратанти – 7 видів; інші категорії налічують менше таксонів: альпмонтанти – рослини субальпійських та альпійських поясів – 4 види; палюданти – болотні рослини – 3 види; маргінанти – рослини узлісь, чагарникових заростей – 1 вид; синантропанти – рослини рудеральних та сегетальних місць зростань – 1 вид.

Аналіз літературних джерел [1; 2; 4] показав, що переважна більшість видів родини Жовтецеві потребують достатнього, а іноді надмірного зволоження. За адаптованістю рослин родини Жовтецеві до водного режиму пануючою є мезофітна група (17 видів або 77,27%), що приурочена до середнього зволоження. Друге місце займає гігрофітна група (3 види або 13,65%), рослини якої полюбляють надмірне зволоження. Виявлено також дві проміжні моногрупи (1 вид або 4,54%):

– мезогігрофітна – (*Ranunculus repens* зустрічається в біотопах від середнього до надмірного зволоження);

– ксеромезофітна (*Consolida regalis* росте в місцях від посушливих до середнього зволоження).

Під життєвою стратегією розуміють різні аспекти життєдіяльності виду та здатність його до виживання та відновлення. Згідно класифікації Л.Г. Раменського, виділено три типи стратегій: віоленти, патієнти та експлеренти; за системою Дж. Грайма – конкуренти (високопродуктивні, здатні протистояти конкуренції у фітоценозі), стрестолеранти (низькопродуктивні, мало реагують на стрес, здатні витримувати тривалий критичний період), рудерали (уникає конкуренції з боку інших видів) [3].

На досліджуваній території представники родини *Ranunculaceae* за стратегією Л.Г. Раменського є патієнтами, окрім одного виду. Експлерентами є *Consolida regalis* та *Ranunculus repens* ; віолентом – *Aquilegia vulgaris*. Згідно стратегії Дж. Грайма, 21 вид рослин виступає конкурентом, та по одному виду представлені інші категорії.

Щодо запилення, дослідження показали, що у флорі Надвірнянського району серед жовтецевих усі види є ентомогамними, тобто комахозапильними. Багатим виявилось представництво з автогамним типом запилення (самозапилення) – 11 видів. Один із способів перехресного запилення за допомогою води – гідрогамний має місце у гігрофітній групі, яка представлена двома видами; вітрозапильними, тобто анемогамними є також два види.

Встановлено, що на досліджуваній території серед представників родини жовтецевих переважають рослини з типом плоду – горішки (13 видів або 59,09% від загальної кількости видів) та дещо менше рослин мають плід листянку (8 видів або 36,36%), зрідка трапляється соковиті, а саме – багатонасінна ягода, яка притаманна лише у воронця колосистого (*Actaea spicata*).

Таким чином, родина Жовтецеві у флорі Надвірнянського району представлена 22 видами, спектр життєвих форм яких показав домінування гемікриптофітів, за тривалістю життєвого циклу переважають трав'яні полікарпіки, за типами підземних систем – з мичкуватою кореневою системою. На сьогодні більшість видів є добре вивченими, відіграють важливе значення у природі та житті людини та перебувають під охороною, але чимало з них внаслідок скорочення чисельності популяцій досі знаходяться під загрозою зникнення.

Список використаних джерел:

1. Екофлора України. Том 1-2 / Відпов. ред. Я.П. Дідух. – К.: Фітосоціоцентр, 2000-2004.

2. Зиман С.М. Порівняльно-морфологічні підходи до таксономії роду *Anemone* L. (*Ranunculaceae*) / С.М. Зиман, Ю. Кадота, О.В. Булах // Укр. ботан. журн. – № 2. – 2013. – С. 152-157.

3. Кучерявий В.П. Екологія: підручник / В.П. Кучерявий. – Львів: Світ, 2000. – 500 с.

4. Нечитайло В.А. Систематика вищих рослин. II. Покритонасінні / В.А. Нечитайло. – К.: Фітосоціоцентр, 1997. – 272 с.

5. Определитель высших растений Украины / [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]. – К.: Фитосоциоцентр, 1999. – 548 с.

6. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.